

franquet, Roca dels Franquets, El Franket, afranquir, fer franc, afranquiment, afranc, -quidor, -quea, afrancar, enfranquir, enfranc, enfranquiment, enfranquidor, enfranquinar, enfranquinadora, francament, francmaçó, fracmasó, francmaçoneria, maçó, maçoneria, maçònic, francitirador, francès, francesc, francesilla, francesisme, francesitzar, francesització, afrancesar, afrancesat, afrancesament, francina, França, Francina, francinetes.

Francesilla, francinetes, V. franc Francissa, francissat, francista, V. frontissa Francmaçó, francmaçoneria, francmaçònic, V. franc

FRANCOLÍ (ocell gallinaci), del mateix origen incert que l'it. *francolino*, oc. *francouli*, cast. *francolin* i fr. *francolin*; potser pertot provenint del nom d'ocell *franc courli(s)*, que podria ser la forma originària, si es comprovés bé l'antiguitat i identitat d'aquest nom. □ 1.ª doc.: 1442; la primera aparició fora de casa nostra és en una obra d'italià escrita en francès a princ. S. XIV; i, llatinitzat, c. 1230-40.

En català es troba ja sovint des de mj. S. XV, en els anys 1442, 1447, 1456: CaCandi, *MiscHiCat.* I, 123, 125, 127; en el *Liber Eleg.* del val. JnEsteve (1472); traduït «attagen, attagena» en Busa-N. (1507, C-VIII-2.53) i en OPou (*TbPu.*, a. 1575, p. 45); «perdius, *francolins* ni altra cassà», doc. del Vallespir (Serralonga), a 1599 (*InvLC*); tot això denota un arrelament i antigor considerable en el nostre domini lingüístic, especialment en la seva part Nord.

Ho corroboren encara: a) la primerenca i repetida aparició del femení *francolina*, i ponderat com a menja preciosa per a gent delicada, ja en Jaume Roig: «fas testimoni / que'n mengí prou: / may carn ni brou, / perdius, gallines, / ni *francolines*, / de tal sabor, / tendror, dolçor, / may no-n sentí», «quant se afollen / o han parit / volen --- / tot lo millor: / si de dolor / algun poc penen, / tantost hi vénen / metges, madrina; / la *francolina* / tantost a coure! / morter de coure / de fet ressona / ---» (*Spill*, 1728, 8322); b) aviat apareix traslladat a nom de peix: «DEL VIVER Y PEIXOS: --- escrita --- espasa --- esturió: accipenser; *francoli*: attágenus; gall --- gat --- granota --- harengada ---», OPou (*TbPu.*, p. 65); c) el pondera com a menjar de prínceps el pseudo-Boades (1678): «en la taula metessen molt precioses viandes, com flaysans, *francolins*, coloms de niu ---» (282); d) prompta i ponderativa aparició en el folklore poètic, com a ocell extraordinari: «un pi --- a la branca més alta hi canta'l *francoli*», MilàF (*Romillo.*, 532.13A i O); e) i un testimoni de tant relleu com Josep Seb. Pons, ha observat la creença popular rossellonesa que aquest ocell, abundant en el Rosselló, es moria si passava a França (*Le Passé d'Ille*, p. 37).

No pretenguem amb això que el mot sigui originari del nostre país, però sí que hi degué esdevenir familiar des de molt antic i provenir d'una regió veïna. És una mica més tardà en castellà, on no apareix fins al dicc. de Nebrija (c. 1495), després en el *G. de Alfara-*

che, en Lope de Rueda, el *Quixot*, i Mira de Amescua. El port. *francolim* es denuncia com a importat ja per la terminació. Però des del castellà degué passar a l'àrab granadí, on ja el recull *PAIc.* el 1505.

En oc., tot i que no hi tinguem documentació medieval, la forma moderna *francouli*, *francouline* es mostra arrelada segons el *TdF*, i Mistral ens certifica que habita la Crau. Però millor ho prova encara el fet que allí se n'hagi extret per via regressiva un pseudo-primitiu *francoulo*, *francouleto*, que veiem ponderat com a objecte dels jocs dels grans «gaiards» provençals, com aquest Jan Bouquet que es vanta de desniar-les: «Mèstre! / coume daiaviam a grand dèstre, / —cummencè lou jouvènt— souto un clot de margai / descate un nis de *francouleto* / que boulegavon sis aleto; / e vers la mato penjouleto / pèr vèire quant n'avié, me clinave tout gai» (trad. «un nid de francolins»), *Mireio* IX, 38d.

El fr. *francolin* apareix des del Llibre de Marco Polo (princ. S. XIV), obra d'un italià que escriví en francès, i després en Caumont (1418). L'it. *francolino* és també antic (Fazio degli Uberti, mj. S. XIV) i avui sembla que allà és més popular que en altres llengües romàniques (cf. Rolland, *Faune Pop.* x, 224, 227). Primer que enlloc es troba *franquillinus* en el baix llatí del llibre *De Venatione* de l'emperador alemany Frederic II (1215-50): és una forma singular, que recorda el ll. FRINGUILLA 'pinsà', però com que no hi ha cap semblança entre els dos ocells, hem de creure que es tracta d'una llatinització fantasiosa del mot romànic per influència d'aquest nom llatí.

L'opinió comuna és que el fr. *francolin* és un italianisme, però la suposició que han fet alguns que també vingui d'Itàlia en castellà s'ha de descartar per les raons que detallo en l'article del *DCEC/DECH*. El que ja no hem de descartar, donada l'antiguitat i popularitat del mot i nom a Itàlia i el fet que en francès aparegui primerament en un text pensat en italià, vista la fama dels francolins de Milà, de la qual trobem eco en el *Quixot*, i l'antic arrelament català, és que fos, almenys a Espanya, un italianisme rebut a través del català.

Quant a l'etimologia del mot italià, no es pot dir que hagi estat estudiada pels romanistes. Fóra natural admetre que sigui un diminutiu de *franc* en el sentit de 'noble', vist que el francolí era mirat com el més noble dels gallinacis: cf. «la gente villana siempre tiene a la noble --- un odio natural --- como el gallo al *francolin*» (*G. de Alfara*, O. C. I, 232). Les afirmacions de Simonet que el francolí provenia de Francònia, i de Nascetes, que l'anomenaren així per la prohibició de matar-lo, a causa de la seva raresa i el bon gust de la seva carn, no estan documentades (i ja hem vist que en terra catalana no era rar). Fóra imaginable partir d'una forma germànica FRANKLÍN derivat de FRANK 'franc', sigui com a NP aplicat a aquest ocell com a tants altres (tipus *bernat pescaire* o *martín pescador*), sigui per un origen franconià. Però per més que el francolí sigui un gallinaci, i que el ll. *gallus* coincideixi amb GALLUS 'francès', no hi ha prou fona-